

על אף שבגמרא שם לא הודפסו כי אם המילים "מתני' המקדש את האשה וכו'", כך לאורך כל שני הפרקים.

המצב הוא איפוא כך: רש"י חילק את המשניות ושיבץ אותן בתוך הגמרא לאורך פירושו. מדפיסי איטליה עקבו אחר פירושו של רש"י ושיבצו את המשניות בהתאם. ואילו בדפוסים הספרדיים, או שלא שיבצו את המשניות כלל בתוך הגמרא (כגון דפוס ואדי אלחג'ארא) או שחילקו אותם באופן המתאים לחלוקת המשניות, אבל לא לחלוקתו של רש"י - למרות שהם הדפיסו את רש"י בצמוד לגמרא.

לא ברור לי אם רש"י הוא שחידש רעיון זה, או שהיה הדבר מקובל לפניו, בכל אופן הוא הראשון שמצאתי אצלו את הרעיון הזה באופן ברור. קחו למשל את הפירוש המכונה 'פירוש רבינו גרשום' למסכת בבא בתרא, אף שאינו מרבינו גרשום, הוא ודאי מבית מדרש קרוב מאוד לזה של רש"י. והנה הפירוש הזה בדרך כלל אינו מפרש את המשנה למעט מקרים בודדים, הוא מצטט תמיד 'פיסקא', לפעמים תוך כדי פירוש אותו משפט, ולפעמים גם זה לא. שכן פירוש זה נכתב על פי המצב הקדום שבו אין משניות בתוך הגמרא.

שכחתי מלפרש המשנה

יש מקום מעניין בו אנו יכולים להציץ כביכול אל תוך 'חדר עבודתו' של פרשן התלמוד הענק. בפרק שישי של מסכת שבועות יש שבע משניות, ארבע הראשונות אוחדו למשנה אחת בדפוס התלמוד (דף לח:). לעומת זאת רש"י בפירושו שם מפרש רק את המשנה הראשונה, המסתיימת במילים "מפני שהוא כמשיב אבידה". לכאורה אין זה מתאים למה שכתבנו, שהרי מנין להם למדפיסים לאחד את המשניות אם רש"י לא עשה כך?

אך מי שממשיך ללמוד עד דף מ"ב. מגלה שם דבר מפתיע: על הפיסקא "אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן", ששייכת כבר למשנה הרביעית מתוך הארבע המאוחדות, כותב רש"י "שכחתי מלפרש המשנה והנני מפרש כאן", ואז הוא נותן את הפירוש על כל שלוש המשניות הבאות. הרי לנו עדותו של רש"י עצמו שבתוכניתו היה לפרש את המשנה במקומה, אלא ששכח לעשות זאת, כנראה שלא היה אפשר לו לשתול את הפירוש במקומו [מחשבים לא היו אז], לפיכך הוא נטע אותו על פיסקת 'אין נשבעין' שהיא למעשה המשנה הרביעית.

היכן היתה התכנית המקורית לפרש את המשנה? זאת לא נוכל לדעת, אבל מכיון שרש"י שכח מלפרש [וממילא גם לשבץ] את שלוש המשניות הבאות במקום שייעד להן, לא היתה למדפיסים ברירה אלא לכלול את כל הארבע יחד עם המשנה הראשונה בתחילת הפרק. שהרי אין להם רש"י שיורה להם היכן להציב אותו, לפיכך הם השאירו אותן במקום המקורי, בתחילת הפרק.

מסתבר שאף במסכת סנהדרין ואותם מקומות שאנו רואים כי הסדר הקדום נשאר בהם, היה הדבר בגלל שפירוש רש"י לאותו הפרק עדיין לא נקט בשיטת חלוקת המשניות ושיבוצן